

A Kettősségről

Ez ügyben három teendőt kell elvégeznünk: először ki kell mutatnunk a Kettősség alapját; másodsor be kell bizonyítanunk, hogy azon érvek, melyekkel némelyek a Kettősség gyűlöletes nevét megsemmisíteni törekszenek, olyanok, hogy általuk a Kettősség még szilárdabb alapra helyeztetik; harmadszor ki kell mutatnunk, hogy bizonyító idézeteik a céljaiknak nem felelnek meg.

I. FEJEZET.

Mindenek előtt közöttünk és ellenfeleink között az a kérdés merült föl, hogy ez a három: Atya, Fiú és Szentlélek egy és ugyanazon lényegűek-e. Azt az állítást, hogy a három közül bármelyik lehet önmagától való Isten, igyekeztünk szóval meggyöngíteni és pedig méltán. A léves állítást magát azonban gyökerestől még nem irtottuk ki. Először is megengedtük azt, hogy Istennek vannak olyan elnevezései és jelzői, amelyek az ő lényegéből folynak. Ezzel az isteni természettel teljes a Fiú is. Ezért mondható Istennek s az is. Ha hát eképpen Krisztus Isten s annak is mondjuk, miért nem egy lényegű az Atyával? Hiszen Istentől való Isten, mivel önmagától való és miért nem a Szentlélek is, holott ő is Istentől való és Istentől eredett. Ez volt oka, hogy mindenek előtt azt akartuk eldönteni, vannak-e valami olyan nevezetek, melyek Isten lényegének nyilváníthatnának s arra az eredményre jutottunk, hogy semmi ilyen nincs, hanem minden csak Isten cselekedeteinek és munkáinak körülírása.

Először is hát sem a Hármasság, sem a Kettősség meg nem dönthető, hacsak ki nem mutatjuk, hogy az Atyaisten sem Krisztussal, sem senki mással nem közölte a maga

istenségét, hanem csupán a maga erejét és hathatóságát. E tulajdonságokat a Szentírás is istenségnek nevezi, mit Isten megad a teremtet lényeknek, de nem úgy, hogy azok öröktől fogva örökké-tulajdonaik legyenek, hanem hogy csak egyideig legyenek meg bennük. Mert csak egyedül Ő a kezdet és vég nélkül való s ezt senki másról el nem lehet és el nem szabad mondani. Mert amiként mindenek Tőle vannak, azonképpen Hozzá térnek meg. Aki Isten dolgaiban jártas íróember, ezt megértheti.

Másodszor az volt a kérdés, Krisztus miképpen lehet és mondható Istennek, örökkévaló Istennek, teremőnek, úgy-e, mint az Atya, egyrészt, mert istenségét önmagától, másrészt mert öröktől fogva való származása következtében az Atyától kapta. Azt mondtuk, hogy ő nem teremő Isten, azonban állítottuk, hogy egy új világ teremője. Hasonlóképpen vitattuk, hogy ő Isten s az is lesz örökké. Amiről ellenfeleink azt állították, hogy öröktől fogva való eredete következtében kapta az Atyától, mi kimutattuk, hogy az időleges eredete következtében történt.

Kérlek téged, nyugodt lélekkel mérlegeld velem, akár azt mondod, hogy ő önmagától való Isten, akár Istentől kapott istensége következtében az, akár örök, akár időleges, származásánál fogva, nem vallod-e be, hogy Isten? Legyen akár az első, akár a második világ teremője, azért nem Teremő Isten-e? Akár öröktől fogva Isten, akár miután istenségét elnyerte, lett örökre Istenné, azért nem örökkévaló Isten-e? Nemde két Isten, legyenek egyenlők, vagy egyenlőtlenek? Vádoljuk ellenfeleinket, hogy három Istent tanítanak, amikor azt mondják, hogy azok közül bármelyik Isten. Ők azt kiabálják, hogy e vádat hamisan sűtjük rájuk; mert azt tanítják, az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek istensége ugyanaz, ezért nem lehet három Istentről beszélni, még ha személyükben különböznek is. Miért nem hagyjuk helybe az ő feleletüket, holott mi is ugyanazt mondjuk? Az Atyát és Fiút azért nem lehet mondani két Istennek, mert a Fiúban az Atya istensége van, vagy ami ennek a feleletnek az ellenkezője, Krisztust nem lehet amaz Isten mellé tenni, mivel az egyedül és magától való és senki hozzá hasonló nincsen. De ha azt kérdik, más-e az az istenség, vagy ugyanaz, más-e az Atyától származó, vagy ugyanaz, ha

vajjon Isten-e, vagy nem, mi egyebet lehet erre felelni, mint hogy az istenség ugyanaz, a személy azonban más, az Atya és Fiú számszerint kettő, de a Fiú nem Atyaisten, hanem valami más, és az Atyánál kisebb stb.

Tudom, nem fogod tagadni, hogy egy Isten van, amaz Atya, ki Isten volt öröktől fogva, az most is, s az lesz ezután is; Krisztusról állítani nem mered, hogy öröktől fogva Isten volt, sem pedig azt, hogy örökre Isten lesz, I. Kor. 15-ben az van mondva, hogy az országot át fogja adni Istennek és az Atyának, hogy legyen Isten, minden mindenekben. Határozottan minden mindenekben. Hátra van az a harmadik kérdés, vajjon Isten-e és Istennek kell-e őt mondani. Tudhatod, hogy mindazon bizonyosságok, amelyeket ellenfeleink Krisztus istenségének a bizonyítására az ó- és az újszövetségből idézni szoktak, vagy mind az Atyáról beszélnek, vagy el vannak fordítva és meg vannak rontva.

Egyetlen hely van: és az Ige Isten vala; ennek pedig magyarázata Luk. 24: Próféta vala szóval és cselekedettel; Csel. 10. Isten vala övele. Így sok Isten van az égben és földön, az égben az angyalok, a földön az előljárók, míg Isten küldetésében és tisztében járnak el és küldőjük nevével nevezik őket; azonban ha hivatalukat letették, egyáltalán nem hívják őket isteneknek.

Kicsoda nevezi most Cyrust Izrael Istenének, holott Izraelt sem meg nem szabadítja, sem meg nem menti? Ki fogja Mózesst Pharaó Istenének mondani, holott Pharaót sem meg nem szabadítja, sem le nem veri, sem érte közbe nem jár? Kicsoda fogja pedig Cyrust és Mózesst segítségül hívni, avagy kicsoda fog tőlük a maga számára javakat kérni? Bizonyára senki, akinek megvan a józan esze és nem hinném, hogy te magad is ezt megtennéd. Tudom: erre azt mondod, áll ez Mózesről és Cyrusról, de nem áll Krisztusról. Kibogozta ezt a csomót maga Krisztus Ján. 10-ben. Én ugyan nem mondom, hogy Isten vagyok, de nyilvánvaló, ha azt mondtam volna, nem tévedtem volna. A prófétákat és a kormányzásra kiválasztott királyokat isteneknek nevezik, miért nem mondhatnám én magamat káromlás nélkül Istennek, holott meg vagyok szentelve és azért küldettem e világba, hogy a ti Messiástok legyek? Nem is tudom, miben különbözik Krisztus amazoktól, hacsak nem

abban, hogy nagyobb, vagyis hogy ő nem mérték szerint kenetett föl, hanem amint Pál mondja, benne az istenség teljessége lakozott. Ha ezeket alaposan megfontoljuk, nem fogunk állítani sem örök, sem teremtő, sem született és nem született két Istent, hanem egy Isten fog diadalmaskodni, ki kezdettől fogva az ő követéivel, szolgálóival és segédeivel közölte a maga nevét azon cselekedetekért és kötelességekért, melyekre őket elhívta. És bizony, mert azt mondják, hogy az Atya mindent a Fiú által teremtett, azért nem kell a Fiút teremtő Istennek tartanunk. Hiszen az első teremtéskor az angyalok szolgálattételét használta és azt mondják, mindent az ő szájának lehelletével teremtett, ezért ugyan kicsoda jutna arra a következtetésre, hogy az angyalok és a Szentlélek teremtő Istenek? Remélem, megérted ezekből, hogy bár szóval tagadtuk is, hogy két Istent tanítanánk, valójában mégis ugyanegy kátyuba ragadtunk ellenfeleinkkel és két nem egyenlő Isten létét állítottuk. Hogy ez nyilvánvalóbb legyen, értekezésünk második fejezetére kell áttérnünk.

II. FEJEZET.

Azt gondolod, elkerülöd a Kettősséget, mivel Pál I. Kor. 8-ban azt mondja, sok Isten van az égben és a földön, nekünk pedig egy Istenünk. Kérlek, fontold meg egy kissé alaposabban Pálnak a szavait. Sokan vannak az égben és földön, akiket isteneknek neveznek, e névvel illetnek, küldőjük nevével jelölnék meg: de nekünk, kik az üdvösség útját és az örök életet keressük, nincs más Istenünk, csak amaz egy, az Atya, akitől mindenek vannak. És akik az üdvösség és örökélet okából hozzá még másvalakit is csatolnak, azok több Istent állítanak. És amaz egy Atyát a maga tisztességétől és előjogától megfosztják, sőt mi több, őt hazugság vádjával illetik. Mert ő ezt mondja: Én, én egyedül vagyok és senki nincs velem, énelöttem egyetlen Isten is nem volt formálva, sem énutánam nem lézen. Ha nekünk, kik Isten igaz fiai vagyunk, nincs más Istenünk, csak amaz egy Atyaisten, ha Krisztust Istennek fogjuk állítani, miképpen lehet nekünk egy Atyaistenünk és miképpen lehetünk azok között, akik egy igaz Istent tisztelnek? Ha Pál azt akarta volna állítani, hogy Krisztus is Isten és

annak mondatik, hozzá kell vala fűznie: és egy Isten, aki által mindenek vannak; csakhogy ő azt mondta: és egy Úr, aki által mindenek vannak, hogy az üdvösség és örökélet dolgában, senki más Istent az Atyán kívül ne ismerjünk. A pápisták azt állítják, hogy Krisztus amaz egy Isten és egy közbenjáró, Isten és az emberek között, ez pedig az ember Jézus Krisztus, nem Isten Jézus Krisztus. Itten szeretném, ha elég körültekintő volnál és meggondolnád, miképpen mi, ámbár szóval a személyes egységet és a Krisztusban levő kettős természetet megdöntöttük, mégis tényleg megtartottuk és megtartjuk, amikor azt tanítjuk, hogy Krisztus Isten és neki az isteni természetnek megfelelő cselekedeteket tulajdonítunk. Ez a te első érved tehát, amellyel a Kettőséget megdönteni igyekszel, éppen a Kettősségre vezet.

Másodszor azt erősíted, mi nem állítunk két Istent, ha azt bizonyítjuk, hogy Krisztus a felkentség teljessége miatt Isten és őt annak kell mondani.

Feleletem erre az, hogy a dolog éppen ellenkezőleg áll. Mert hiszen más a fölkenő, más a fölkent, Isten mindkettő, amaz a fölkenő, emez a fölkent, egymással nem egyenlők. Amaz, mint fölkenő, magasabb, emez mint fölkent alacsonyabb rendű. E felelethez még vedd hozzá a következőt is. Ha Krisztus a fölkentéért Isten és annak kell mondanunk, hasonlónak lesz más fölkentekhez: ha hasonló, miután művét befejezte, megszűnt Istennek lenni; ha nem hasonló, annak a helyére kell tenni, aki teremt, megtart, üdvözít, úgyhogy ilyenképpen az írások szerint való megtartó, üdvözítő Isten nem egy, hanem kettő, hát ez nem Kettősség-e?

Harmadszor azt hozod föl: ha azt állítjuk, hogy őt az Atya megdicsőítette, úrrá tette, jobbjára helyezte, hogy uralkodjék minden hatalmak fölött és az egyház testének feje legyen, főpap és király örökkön örökké, kicsoda vehet nekünk joggal tévelygést a szemünkre, holott ezt róla a szentírások állítják.

Azt felelem, egyetlen istenfélő ember sem meri tagadni azt, amit róla a szentírások állítanak, sem soha a szentírásokat kétségbe vonni nem fogja, *sem pedig azt, aki a szentírások értelmét követi, soha jogosan vádolni nem lehet;* csakhogy a perlekedők és vitatkozók között az a vita tárgya, vajjon a szavaknak az-e a valódi törvényes értelme,

mit a másik párt bizonygat. És minthogy az írásokban ellenkező értelmű mondások is találhatók, vajjon nem kell-e a harcoló felek közt kiengesztelődést hozni létre és olyan magyarázatot keresni, amely az egész szentírás alapjával megegyezik; hogy ez nyilvánvalóvá lehessen, vegyük a jelen tételt.

A szentírás sok helyt állítja, hogy Krisztus uralkodik és neki mindenek alája vannak vetve. Hasonlóképpen, hogy az Istennek jobbján ül, hogy az egyház testének feje legyen. Nemkülönben más helyt, hogy örökre király létszen. I. Kor. 15. De világosan meg van mondva a 26. és 28. versben, hogy neki nincsenek még mindenek alája vetve. A zsid. írt levél 10. részében pedig, hogy ül az Istennek jobbján, nem azért, hogy uralkodjék, hanem, hogy várja, míg lábainak zsámo-lyául vettetnek az ő ellenségei. És a 4. fejezet 10. versében: Krisztus mennybemenetele és ott ülése nyugalomnak és a munkától való szünetelésnek (avagy elszánt várakozásnak) vétetik, nem pedig uralkodásnak, És Csel. 5. részben Péter Krisztus mennybemenetelét nem kormányzásnak, sem hatalomnak és a mindenek fölött való uralkodásnak vette, hanem nyugalomnak és szünetelésnek. Mert Isten, aki megtart, megvált, meggyógyít, üdvözít, tud mindent, övéinek oldala mellett áll, őket igazgatja, ez az Isten olyan, hogy őt az egek egei be nem foghatják. Krisztusról pedig azt kell állítanunk, hogy őt a mindenek visszaállításának idejéig az egek befogadják.

Ha ő most a mennyben van és gondja van mindenekre, miképpen uralkodhatik és viselhet gondot mindenekre az egy Atyaisten? Hogyan lehetséges, hogy ne ketten uralkodjanak? Miképpen lehet igaz Krisztusnak János ev. 17. részében olvasható azon beszéde, hogy a mennybe menvén, nem ő fogja megtartani azokat, hanem kéri az ő Atyját, hogy viseljen gondot rájuk; tovább azt állítja, hogy nem fogja kérni az Atyát öérettök; ő segítségünkre lesz és mégsem lesz segítségünkre; így I. Kor. 15. r. 24. v.-ben: Aztán a vég, mikor átadja az országot Istennek és Atyának.

Ezen ellenmondásokban nem a szavakat és betűket kell kutatni, mert hiszen tudjuk, *mind igaz az, ami a szent bibliában van állítva*, hanem kutatni kell az értelmet és az értelemátvitelt. Régi és nagyon is igaz mon-

dás: Különböztesd meg az időalakokat s egyezséget fogsz létrehozni az írásokban. Uralkodik, maga alá vet minden hatalmat, az egyház testének feje, mivel biztosra várja és reméli, hogy az lesz, és mi is, kik neki tagjai vagyunk. És csakugyan a dolog bizonyossága miatt a szentírásban inkább szokták használni a megelőzőt a jövő helyett. Nemde a Péter magyarázata ez: felmegy, hogy őt befogadja a menny a vigasztalás és mindenek megújulásának napjáig. És Pál nem azt mondja-e, hogy reménységgel várnak. Hasonlóképpen: a remény által megmenekültünk. Mit mond János? Istennek fiai vagyunk, de hogy azok vagyunk, még nem vált nyilvánvalóvá, hanem, amint valóságban van, azok leszünk, amikor őt meg fogjuk látni.

Íme a jelen a jövő helyett: Istennek fiai vagyunk és leszünk; íme a tagok jelentésátvitele a fővel; hasonlók leszünk hozzá, hatalom, uralom és királyság tagok nélkül nem lesz, amint Pál mondja.

Kol. 3-ban Pál megmagyarázza Krisztusnak mennybemenetét és az Atyaisten jobbára való ülését. Mert meghaltatok Krisztussal, hogy új életre támadjatok; aminthogy Pál máskor is gyakran veszi bizonyítékait Krisztus életéből és halálából, hogy azzal bennünket az életben való megújulásra buzdítson: Krisztus meghalt a bűnért, tehát mi is haljunk meg a bűnért, Krisztus feltámadott és él, tehát mi is támadjunk fel és éljünk. Ellene lehetne Pálnak vetni, miképpen él Krisztus és mi is őbenne, ha naponkint földre sujtatunk és meghalunk és maga Krisztus is kínszenvedést lát, nekünk pedig, ami Krisztus kínszenvedéséből hiányzik, szükségképpen teljessé kell tennünk és valami méltatlanság a legkisebbek közül eggyel történik, az vele történik és valami jó amazokkal történik, azt úgy gondolja, hogy vele történik. Látjuk tehát most, mind azok a kegyes emberek, akik a világon élnek, mind pedig, akik a mostan való idő előtt meghaltak, miképpen szólanak s várják a bosszúállást és megszabadulást; ha Krisztus valójában uralkodnék és minden hatalmat magának alája vetett volna, mi vele egyetemben annyi bajnak kitéve nem volnánk; azonban ő is várja, hogy minden ellensége neki alája vettessék és vele együtt mi is. Ezért Pál Kol. 3-ban azt mondja: a mi életünk elrejtett a Krisztussal Istennél. Íme tehát, mind a

mí, mind a Krisztus élete el van rejtve Istennél; azután hozzáteszi: Amikor Krisztus megjelenik a mí életünkben, akkor ti is meg fogtok jelenni vele dicsőségben.

Így Ján. 12., 14. és 17-ben azt tanítja, hogy az ő dicsősége közös lesz mívelünk. De országa is. Máté 10-ben: Bizony mondom nektek, ti, kik engemet követtetek, amaz ujonnan való születéskor, (Péter a vigasztalás és mindenek helyreállítása idejének nevezi), mikor az embernek fia az ő dicsősége székében ül, ti is tizenkét székben ültök és megítélitek Izraelnek tizenkét nemzetségét. És Márk 10-ben: Bizony mondom nektek, nincsen senki, aki elhagyja házát, vagy atyjafiait, vagy lánytestvéreit, atyját, anyját, fiait és földjeit érettem és az evangéliumért, aki száz annyit ne venne a mostani időben és a jövő világon örökéletet. E dolog magyarázatához tartozik az angyal beszéde Lukács 1-nél: És nagy léssen és a magasságban lakozó fiának hivatattatik és az Űristen néki adja Dávidnak, az ő Atyjának székét és uralkodik Jákóbnak házán mindörökké és az ő országának vége nem léssen. Míg Krisztus a földön volt, Atyjának, Dávidnak székét nem foglalta el, sem nem uralkodott Jákóbnak házán, most sokkal kevésbbé uralkodik. Tehát mí Krisztussal s minden kegyes emberrel egyetemben várjuk az eljövendő országot, a dicsőséget, a felmagasztaltást, mert sem amazok nálunk nélkül föl nem vétetnek, sem Krisztus nélkülünk, amint a zsidókhoz írt levél szerzője s az egész szentírás tanítja. Ha tehát a te okoskodásod megáll, vagyis ha Krisztus most a mennyben uralkodik, üdvözít, mertart, szentlelket és örökéletet ad, hogyan lehet akkor, hogy nem két Isten uralkodik a mennyben, akik minden hatalmat bírnak, üdvözítnek, megtartanak, szentlelket és örökéletet adnak?

Negyedszer azt kérded, mi haszna lesz Krisztus mennyben való ülésének, ha megfosztjuk őt az uralomtól és az ő egyházára való gondviseléstől; micsoda reménységgel várhatjuk őt az ítéletre, hogy kinek-kinek megfizessen az ő tettei szerint, ha ő nem ismer minket, sem nem örködik rajtunk, sem pedig hatalma nincs az ítéletre? Erre én is kérдем: mielőtt Krisztus volt, és mielőtt mennybe ment volna, ki volt az egyház ura és feje, ki viselte gondját az egyháznak és kicsoda fizetett meg az embereknek az ő

cselekedeteik szerint? Tudom, feleleted csak az lehet: amaz egy Atyaisten. És kérdem ismét: míg Krisztus a földön volt, hogy művét végrehajtsa, ezt a maga vagy az Atya erejével cselekedte-e? Tudom, azt fogod mondani: az Atya erejével. Most pedig, amidőn pihen és várja, hogy az Atya neki minden ellenséget alája vessen, ugyan kérlek, minő cselekedetet tulajdonítasz neki? És ha valamit tulajdonítani lehet, nem inkább az Atya, mint a Fiú művének kell ítélni? Az ország, hatalom és dicsőség nemde nem az egyetlen Atyaistené-e a szentírás tanúsága szerint? Az Isten fiának országa nem az evangelium ígérete-e? aminek az időszak (saeculum) befejeződéséig kell tartania, (mert akkor lesz a vég, amint Pál mondja), azt vajjon nem az Atyaisten igazgatja-e? Ha neked ellenfeleink véleménye szerint megengednők is, hogy azt az Atya az ő Fiának terve szerint igazítja, ha Krisztusnak valamely cselekedetet és működést tulajdonítani lehet, az semmi más, egyedül csak az Atya ereje által jöne létre, tehát mégis nem a Fiúnak, hanem az Atyának kellene tulajdonítani. Mert mindig igaz marad Krisztusnak az a mondása: „a dolgok, miket én művelek, nem az enyéme, hanem az Atyáéi“ és más hasonlóak. Hasonlóképpen a Fiú egyedül, ömagától semmit nem végezhet. Szó szerint és nem a szentírás átvitt értelmében érted mindazokat, amiket neked e válaszomban elődbe tárok: az uralmat, az országot, a vigyázást, a gondviselést és Krisztus ítéletét, azaz kinek-kinek a tettei szerint fizetendő jutalmat és büntetést. Semmi más módon el nem kerülheted, hogy két Istent ne állíts, akik az égben uralkodnak, vigyáznak, ítéletet gyakorolnak. Kérded, ha te ezt, nem ugyan a magad, hanem a szentírás igaz értelme szerint megengeded, mi haszna van Krisztus mennyben ülésének? Azt felelem, ő lesz az, akit a szentírások ígérek.

Először is mennybe megyünk és Isten jobbára ülünk mi is, ami szerint Pál bennünket az égiek közé helyezett; ez bár jövőben lesz és Krisztussal csak ezután fogunk együtt lakni, mégis a dolog bizonyossága miatt úgy beszél róla, mint jelenről. Másodszor, hogy az égieket keressük és öljük meg a mi földi tagjainkat. Kol. 3. és másutt is. Harmadszor, hogy legyen a Krisztus testének építtetése és teljessé tétele és a szenteknek egyesítése az evangélium segít-

sége által. Ef. 4. és máshol. Negyedszer, hogy álljon Isten orcája előtt, közbejárjon és szót tegyen érettünk. Mert kicsoda fogja megtagadni az írás szavait? Csakhogy minő értelemben van mondva, hogy Krisztus Isten orcája előtt áll, szót tesz érettünk és közbenjárónk minekünk, ezt még ellenfeleink sem merik betű szerint magyarázni; azt mondják ugyanis, hogy ezen szolgálai műveletek és cselekedetek legkevésbé sem illenek a megdicsőült és felmagasztosult Krisztushoz. Sőt azt tanítják, hogy ezeket a mennyei ország mértéke szerint kell érteni, vagyis, hogy Krisztus áldozatának jóillata és az ő érdeme van szüntelen Isten színe előtt s ez Isten orcája előtt való amaz állása, szótétele, közbenjárása és Istennek a Krisztus által mivelünk kötött szövetsége új és örök emlékezete, amelynek az időszak elmúlásáig, vagyis mindenek helyreállításának idejéig kell tartania. Megmondattott, hogy Mózes az ószövetség közbenjárója, Istennek szentjei pedig Mózes halála után is imádkoztak, hogy emlékezzék meg Isten az ő szent szövetségéről, melyet Ábrahámmal, Izsákkal, Jákóbbal és Dáviddal kötött, könyörüljön rajtuk és hallgassa meg az ő könyörgéseit. Vajjon ebből azt kell-e következtetnünk, hogy Ábrahám, Izsák, Jákób és Dávid, úgy jártak közben, úgy könyörögtek és úgy közvetítettek akkor is, mint amiként földön jártukban cselekedtek? Avagy azért Istenekként hívták segítségül és tisztelték őket, ha a hasonló kitételekből ugyanazon ítéletre kell következtetnünk? Mi akadályoz meg akkor minket abban, hogy Krisztusról is ugyanazt ne gondoljuk? Hanemha azt nem akarjuk állítani, hogy ő, ha az Atyaisten-nel nem egyenlő is, mindazonáltal egy kisebb Isten.

Ötödször ezt teszed hozzá: Igenis hisszük, hogy nekünk a beléje vetett hit által van életünk, ahogy Pál írja a galátákhoz, őbenne Krisztus él és hogy azt az életet, amelyet húsban él, az Isten fiába vetett hit által éli (Filipp) vagy pedig, az élet öneki a Krisztus és a halál nyereség. Ha reményünk és hitünk, amiről az apostolok írnak, hiábavaló, a mi állapotunk a legnyomorultabb lesz az összes halandók között, amint az írás I. Kor. 15-ben mondja.

Azt felelem, először is te kétségkívül tudod és felfogod, hogy ez a kifejezés: örökélete van az Isten fiába vetett hit által, másképpen értendő, mint: örökélete van az Atyaistenbe

vetett hit által: mert hiszen Isten fiába vetett hit által akkor van örök életünk, ha hisszük azokat, amiket Isten nekünk az életről a maga Fia által megjelentett és ha cselekedszük azokat, amiket nekünk megparancsolt. Most csak reményben van örökéletünk, hogy majdan Krisztussal együtt valóságban is legyen. Lásd Ján. 3. I. Ján. 1. És az élet megjelent és láttuk és bizonytságot teszünk néktek az örökéletről, mely Istennél vala és megjelent nekünk. És I. Ján. 5. Ha az emberek bizonytságtételét bevesszük, az Isten bizonytságtétele nagyobb; mert ez az Istennek bizonytságtétele, mellyel bizonytságot tett az ő fia felől. Aki hiszen Isten fiában, annak magában van Isten bizonytságtétele; aki nem hiszen a Fiúnak, meghazudtolja őt, mert nem hiszen ama bizonytságtételben, amelyet Isten tőn a maga fiáról. Ez pedig a bizonytságtétel, hogy örökéletet adott nekünk Isten és ez az élet az ő fiában van. Ime, mit jelent: hinni Isten fiában, hinni a bizonytságtételnek, amit az Atyaisten tett a maga fiáról. Ime, mit jelent örökéletet bírni Isten fiába vetett hit által. Hinni annyi, mint hogy az Atyaisten nekünk örökéletet ad, maga az Atyaisten a mi életünk, őbenne élünk és mozgunk. Krisztus pedig a mi életünk és feltámasztásunk, mert benne bizonytságunk, életünknek és feltámasztásunknak záloga van. Ezt bizonyítják ama szentírásbeli helyek: én nekik örökéletet adok. Hasonlóképpen: én vagyok a feltámasztás. Krisztus a mi életünk és reménységünk. Nemkülönben: hogy élek, az Isten fiában való hit által élek, azon hit és reménység által tartom fönn magam és arra támaszkodom, hogy valamint az Atyaisten az ő fiát a halálból kiragadta és neki életet adott, azonképpen hiszem és remélem, nekem is, ha az ő akaratát cselekszem, megadja azt az életet, mely a Krisztusé és az enyém is, amely bár el van rejtve az Atyaistennél, mégis, mikor megjelenik, az enyém is meg fog jelenni. És ha ezt nem hinnők és nem remélnők, mindenek között a legnyomorultabbak lennénk, amint ez I. Kor. 15-ben igazán van megmondva. Ha ezt a szentírás átvitt értelmű magyarázata szerint megengedjük, ez megerősíti amaz isteni igazságot és alapvetést, hogy *egy Isten* volt öröktől fogva, a teremtő, a megtartó, aki a bűnöket megbocsátja, szentleket és örökéletet ad. De ha ezt meg nem engedjük, mindig két Isten lesz és megmarad a Kettősség.

Krisztus és az Atya, ez kettő. Krisztus tanúsága szerint minden bizonyágtétel kettőnek a száján forog: bizonyágot teszen az Atya is, a Fiú is. Így hát más az Atya, más a Fiú. Hogy ezt napnál világosabban meglásd, így okolom meg: Egyetlenegy igaz Isten van, mindeneknek teremtője és megtartója, kinek uralma és hatalma van mindenek fölött. De miután Krisztus szerinted az Atyától megkapta a hatalmat, most ő is olyan uralkodó a mennyben, tehát igaz Isten. Nemkülönben mindenütt, valahol az üdvözítés és megigazítás munkájában ketten vannak, ott az Istenek kettőssége van, amiként ellenfeleink véleménye szerint hárman vannak, azért háromság van; a te amaz okoskodásaid szerint pedig ketten találkoznak, tehát két Isten és kettősség van. Legalább röviden ezekben akartam kimutatni, hogy a tőled felhozott okok, nem megdöntik, hanem megerősítik a kettősséget, mert ha azok megállnak, szükségképpen két Istennek kell lennie.

III. FEJEZET.

Lássuk immár harmadszor, vajjon a tőled felhozott bizonyságok igazolják-e, hogy Krisztus most Isten lehet és annak is mondható. Első bizonyságod I. Kor. 8. e szavakból áll: Azért azoknak megevéséről, melyek a bálványoknak áldoztatnak, tudjuk, hogy a bálvány semmi e világon és hogy nincsen más Isten, hanem csak egy. Mert noha vannak olyanok mind a földön, mind az égben, kik isteneknek neveztetnek, (miképpen hogy sok istenek és sok urak vannak); mindazonáltal nekünk egy Istenünk vagyon, amaz Atya.

Erre ezt felelem: E helyből azt hozod ki, Krisztus azért lehet és mondható Istennek, mert az Atyán kívül sok isten van. Csakhogy nyilvánvaló, hogy ez az állítás csak az egybefoglalás és szétválasztás összezavarása által történik meg. Pál ugyanis itt nem egybefoglal, hanem különbséget tesz azon istenek közt, akik sokan vannak és isteneknek mondatnak, és a között, aki egyedülvaló Atyaisten, és pedig a mi Istenünk. Akik pedig hivatalukon és küldetésükön kívül való istenek és azoknak mondatnak, azok nem a mieink. Krisztus ha most Isten és annak kell mondanunk, ő a miénk. Nekünk azonban Pál állítása szerint amaz egy Atyaiste-

nünk van. De Krisztus nem egy Atyaisten, *tehát nekünk Krisztus* nem is Istenünk.

Másodszor Pál szavai arra mutatnak, hogy az egy Atyaistenen kívül azoknak van és azok alkotnak több Istent, akik nem tudják, hogy a bálvány semmi. De mi dicsekszünk, hogy tudjuk, a bálvány semmi. Ha tehát dicsekedni akarunk, hogy tudatában vagyunk az idvezülésnek és örökéletnek, állandóan bizonygatnunk kell, hogy nekünk csak egy Istenünk van, tudniillik maga az Atya. Ennek megerősítésére szolgál Krisztusnak mondása is: Ez pedig az örökélet, hogy ismerjenek meg téged egyedülvaló igaz Istennek lenni, és Jézust, akit te Krisztusként elküldöttél.

Vádoljuk ellenfeleinket s azt hajtogatjuk, bántalommal illetik az Atyaistent s az írás szövegét meghamisítják, mikor a szavakat így fűzik egybe: hogy egyedül te és Jézus Krisztus igaz Isten. Mi mást teszünk mi akkor, mikor azt vitatjuk, Krisztus Isten és annak mondatik, mint hogy helyben hagyjuk, hogy, Pál és Krisztus fölfogásával ellenkezőleg, nemcsak amaz egy Atyaisten, hanem ketten vannak, tudniillik: az Atya és a Fiú.

A második bizonyság, amit fölhozol Krisztus fölkenettségének teljességéről, nem bizonyítja, hogy Krisztus most Isten s annak mondatik, sőt az ellenkezőt, ha hozzáveszed, amit mi mindnyájan az ő teljességéről elfogadunk. Mert az apostolokról is az van mondva, hogy szentlélekkel teltek meg, a görök szavak is ugyanolyan értelműek. A Num. 11-ben azt mondja az Úr Mózesnek: elszakasztok a te lelkedből. És ismét: elszakasztván a lélekből, mely vala Mózesben és adván hetven férfiaknak. Kir. IV. 2.: legyen a te lelked kettős mértékben énbennem. Dániel VI.: Az Isten lelke bővebb mértékben vala Dánielben, mint másokban. Ha tehát Krisztus most Isten, azok lesznek az apostolok és Istennek más fölkenetjéi is s most is úgy kellene hívnunk őket, de most nem hívjuk. Eszerint Krisztust sem. Így hát e bizonyásból éppen az ellenkezőről lehet meggyőződni, hogy tudniillik Krisztus most nem Isten s nem is kell annak mondani.

Harmadik bizonyságod az, hogy Krisztus a mi reménységünknek nevezetik. És hogy az van mondva: csak ha ez életben a mi reménységünket a Krisztusba vetjük. Ebből

aztán következik, hogy mivel Krisztusban reménykedünk. Krisztus Isten, aki most is az övéit elhalmozza javaival, mellettük áll, vigasztalja őket és csodálkozom, mért nem teszed azt is hozzá, hogy őt tisztelnünk és segítségül kell hívunk, mint Istent.

Erre válaszom ez: Kétségkívül megengeded, hogy a szentírás értelme szerint csak az egyetlen egy igaz Atyaistenben kell reménykednünk, aki minden dolgok alapítója, akiről a zsoltáríró azt mondja: Tebenned reménykedtek a mi atyáink, és ez a reménység oly igen ajánltatik, hogy kivülről azt, amit a teremtett dolgokba, vagy az emberekbe vetünk, hiábavalónak, haszontalannak és tévesnek kell ítélnünk. Az ószövetségben mindazon bizonyosságok, melyek a kegyesek reménységéről szólnak, másra nem vonatkoztathatók, mert hiszen akkor *Krisztus még nem volt*. Az újszövetségben pedig Pál 2. Tim. 4. a többi apostolok nevében azt mondja: ugyanis azért szenvedünk és rágalmaztatunk (vagy szidalommal illetetünk), mert reménykedünk az egy élő Istenben, aki mindeneknek, leginkább pedig a híveknek idvezítője; ezt pedig Krisztusra nem magyarázhatod. I. Tim. 2-ben ugyanaz a kitétel van, ami másra, mint az Atyaistenre, nem vonatkozhatik.

Megállván e szilárd alap, amicsodás mondások még találhatók, mint I. Kor. 15, Tit. 1. és máshol, amelyek Krisztust a mi reménységünknek nevezik, ha meg nem engeded az olyan értelmű magyarázatot, hogy Krisztus úgy a mi reménységünk, hogy idvességünk és örökéletünk reménysége, (hiszen maga tanította, mutatta és nyilvánította ki nekünk, hogy az egy Atyaistenben kell reménykednünk és hogy miképpen lehet örökéletünk; hasonlóképpen tanít Pál az Ef. levél I. rész 2. versében és Péter I. 24-ben), ha mondom, ezeket meg nem engeded, szükségképpen vagy oda lyukadsz ki, ahova ellenfeleink, hogy Krisztus ugyanolyan Isten, mint az Atya, (mert hiszen csak az egyetlen egy igaz Istenben kell reménykednünk), vagy hogy az ember Krisztus mindenben egyenlő az Atyával.

Végül a galatákhöz és filippibeliekhez írt levél két idézett bizonyága is ugyanazt tanítja. Hiszen mivel Krisztus elsőszülött, aki az Atya hatalma és ereje által halottaiból föltámadt, miért ne tápláljon bennünket is ugyanazon bit

és remény, hogy ebben nekünk is közönségesen részünk lesz és miért ne győzedelmeskedjünk eképpen minden veszedelmen, sőt magán a halálon is, hogy rendíthetetlen reménységgel és nyugodt lelkiismerettel mondhassuk el: a halál nekem nyereség, az élet pedig a Krisztus. Így aztán a legrendületlenebbül megáll a Krisztusról való minden ígéret, de ha őt akár az Atyaistennel egy rangba helyezzük, akár ha hitünket és reménységünket beléje, mint Istenbe vetjük, a Krisztusról való összes ígéretek fölötté hiábavalókká válnak. Mert ő az ő Atyjának tisztességét és dicsőségét kereste s efféléket sehol a maga számára nem követel, hacsak az ő Atyja dicsőségét és tisztességét megtagadni nem akarja. Az ítélet, amit Krisztus fog szolgáltatni, az ő Atyja ítélete, mert Isten elhatározta, hogy e férfiú által ítéli meg e világot. Maga Isten jutalmaz a jutalmakkal és sújt a büntetésekkel, az ő fia által hozott ítélet szerint. Csakhogy mivel Krisztus fog ítélni és kinek-kinek cselekedetei szerint megfizetni, azért még nem állítható, hogy Krisztus az az Isten, aki az Atya, sem pedig, hogy valami mástól való másféle Isten, mert ilyen módon az apostolok is Istenek s azoknak mondhatók.

A világosság amaz Atyja, ki az ő lelke erejével megvilágosította a mi elménket, hogy így a háromságot az Antikrisztus koholmányának ismerhettük meg, ugyanő, elűzván a sötétséget, tanítson meg, hogy csak egyedül őt ismerjük és kövessük s mutassa meg, hogy a kettősséget, a régi koholmány maradványát mindenkinek méltán el kell vetnie. Ámen.